

KÁNTOR ZSOLT

A nézés ornamentikája

Meditáció Báger Gusztáv
Nézi, ahogy nézem című kötetéről

1

A lírai világteremtés Báger „alpműködése”. Ami egyfajta léttapasztalat is, ami minden pillanatot átsző. Már nem tart szünetet. Olyan alkat, aki „fél-ébrenlétben” is képes reflektálni és tűnődni. Mintha folyamatosan bekapcsolva tartaná az érzékelés finoman barázdált membránját, hogy szüntelen készenlétét a hangulatok és létélmények legelrejtettebb mozzanataira irányítva, naponta fölfedezze a nyelv páratlan és szerteágazó gazdagságát. S ebbe az éjjel-nappali, narratív „ügyeletbe” persze az anyagi világ naplószerű leírása is belefér. A természeti jelenségek dokumentálását és a társadalmi „izgalmak” modellezését egyaránt feladatának érzi. Mintha régi korok kódexíróinak ars poeticáját követné, felelősségét áthatja a globális dilemmák iránti aggodalom. Ott lüktet regiszterei között a keresztény ember kegyelem iránti tisztelete, a krisztusi, hanggá lett Ige vonzása.

Az átfogó világszemlélet a „hang-közöket” is tematizálja. Nála a költői önreflexivitás és a visszavonatköztetés soha nem a retorika tükrében mutatja meg a költői nyelvet mint organikus totalitást, hanem időbeliként érzékelteti azt, ami az emlékezetben – lejátszható filmként – szinte önálló képkockákra bontható. Ha Bágerverseket olvasunk, számtalan posztreferenciális információ „ugrik be”: Anaximandrosz apeiron-elmélete, Zénón apóriái, Friderich Kittler hardver-architektúrája, sőt: Gumbrecht katicabogár-tranzisztorai.

2

Báger szövegeiben különös ötvözetét találjuk a tudósi alaposságnak (olykor pedantériának) és a felhevült expresszióknak. Nyelve gyakran emelkedett; mindvégig metaforikus; többször érzékeltet, mint magyaráz; paradoxonok, meghökkentő hasonlatok és rejtélyes szóképek jellemzik; tele van ismétlődésekkel, párhuzamosságokkal és ellentételező szerkezetekkel.

Elbeszélő jellegű verseiben a háttér kidolgozását is alaposan elvégzi. A portréfestőkhöz hasonlít: nem elégszik meg a vonások visszaadásával; gondot fordít a miliő bemutatására is.

Gondolkodásmódja átfogó és leíró. Humanista és problémaérzékeny szellem, aki mindig az aktuális

paradigmák kereszttüzeiben, kontextusában „monitorozza” az eseményeket. S közben felülírja a berögzült és megmerevedett konvencionális megközelítési módokat. „Ha a láthatatlant jól gondoljuk el, / ismer-ni kezdi szívünk az áttetsző valót” (Goethe).

Unikális eleme költészetének, hogy a kontingens nyelvi mozzanatok, a félreértéseket és a véletlenül „betoppant” jelentésbővüléseket is kompozicionális tényezőkké avatja. „Mi szükséges ahhoz, hogy a fénypontokkal teli gömbhéjat, égboltnak nevezzük?” (*A Szóritész-paradoxon*).

Báger minden mondatának különös súlya, térátölölő jelentése van. „Például az álom mint ébredés-világ. / Mit a felvillanó képsor kivált: / felszisszenés, rádöbbenés – fogyó Hold teljessége. És / ekkor – lapszél mentén üres keret – körbejárom a fölsejlt teret” (*Új formák*).

A *Nézi, ahogy nézem* címmel 2017-ben kiadott kötete is jelzi, hogy az alkotó egyre inkább az általánosabb, összegző jellegű formák és tartalmak felé fordul. Ez nem egyszerűen azt jelenti, hogy a költő érzékeli a világ globálissá válásának előnyeit és veszélyeit, hanem azt, hogy a megfigyelő pozícióját is leírja. A tapasztalat, az éveket hatékonyan és termékenyen feldolgozó számvetés rendszeres megfogalmazódása egyre magasabb „helyekre” emeli az alkotót. Mert a permanens „edzés” jó kondícióban tartja a fantáziát; az egyre finomodó nyelv kizárja a fölösleges komplikációkat. A precíziós verstechnikák rögtön egyfajta összefüggés-rendszerbe írják bele a mindennapi mozzanatok is. S így – mi, olvasók – egy tága(sa)bb jelentésmezőt érzékelünk a költemények mögött – mint gazdagon árnyalt tájat. „Állogál a fény. / Tétovázik, menjen-e. / Vagy beszélgeszen a tüzzel, ami a kandallóban ég. / Egy találgatás, egy megoldás. / Ki gondolja el, mit akar a Föld?” (*Gyertya*).

3

A kötet négy ciklusa – *Nyílt lapok, Európa elrablása, Tisztulás, Visszanyert kontúrok* – hasonlóan a korábbi kötetekhez, organikus permanenciákat mutat fel. A végiggondolt kötetszerkezet impozáns és inspiratív. A nagyszerkezeten belül viszont kollázstechnikát és asszociatív eljárásokat is alkalmaz.

A *Nyílt lapok* a *Gránátalma* című verssel kezdődik. „Kezdetben vala az Ige, a jambus. / Aztán a csillagos ég, a tenger. / A Logosz állatai és a szerelem.” Nemcsak ékes felütés, hanem valóban az *arkhé*, a kezdet

megkezdésének, a világteremtés újraírásának a gesztusa. Több, mint a szokásos analógiák: itt valóban határozott „világkép-bejelentés” történik.

Az idealizmus rögtön transzcendenciává forr, mint a jó bor. Utána jön a *Süllyedés* és az *Anyag-komplexus*. Szerves folytatásai az első opusnak. Benne van a kitérő, amit az éden elvesztése okozott. Kicsorbult az éle a szónak, az „ideológia lyukas csónak”. A lélek is eltűnik, elhalkul a szimfónia, de a kompozíció ragyog. Folytatja önmagát az ív. Az életfilozófia tézisei hasonlóak, mint az előző kötet, a *Találgatom, mit üzensz* lapjain, de mégis mások. A jelentéstani koherencia erősebb, a nyelvi konzisztencia töményebb. „A küszöbtől az ágyig. / A megbocsátástól a zuhanásig. / Meghámozástól összegabalyodásig. / Levettem minden hibámat. / Magadra vehessed őket” (*Relációk*).

Az én és a Másik viszonyát állandó aszimmetria jellemzi, mivel a Másik az ént felülről szemléli, vagyis meg akarja haladni. S így sérül az interszubjektív szintézis. A nyíltságot átszövi a direktség, a szeretetet és a felelősséget az indulat.

A második rész (*Európa elrablása*) első verse, a *Forrás* már a belső tapasztalásra koncentrál, a megélt monológ sodorja a sorsot. Az érzelmi szövedéket átszövi a közérzet, a közéleti kontextus öblében pedig ott ringatózik az individuum saját gondja, a heideggeri lét.

S mindezek fölött a krisztusi felhő lebeg, a hit atmoszférateremtő klímája. Pilinszkynél emlékezhetünk ilyen erős sokrétűségekre. S az egész második ciklus ilyen. Több téma, de egy koncepció szalagjával átkötve (*Filozófia, Kísérlet, Walt Whitman blues*). „Tövis közé hullt maga az élet” (*Európa elrablása*). Megjelennek a mai világ, a közélet aktuális problémái is. És mégis ott van mindennek a mélyén a mag: a magány. A mítosz ebben a „posztrealista” korban nem egy sima rejtély, hanem egy szövevényes, elágazásokkal teli, társadalmi „társasjáték”.

A harmadik „fejezet” pedig a *Tisztulás* – a *Gömb-mozaik* és a *Tanítás* kiemelkedő darabjaival. Sűrű anyag megint (*Távolság, Egyensúly, Gereblye, Talicska*). Az ember kapkodja a fejét. Melyik idézetet jegyzetelje ki? Melyik „jelenetet” vessen be az emlékezetébe? Ez a rész kimozdítja az embert a boldog együgyűség állapotából, és „részelteti” abban a tudásban, ami a művészet életerejé. A kimondhatatlan „elárulása” ebben a költészetben nem indiszkréció, hanem objektív megvilágosodás. „Lázás volt a mama,

mint a sparhelt. / Papa homlokára tett / egy ereszről pattintott jégcsapot. / Egy ügyféliroda csillogó sorszámain merengve / erre gondolok” (*Talicska*).

A *Gömb-mozaik* című versből való a kötet (fő) címe. A Haydn-opus rövid, de velős koreográfiája sziporkázó eseménysor. A szerzői én zenét hallgat, közben fölvarr egy gombot. Levelet hoz a postás, jó híreket. A vers alanya leteszi a varrást, közben megpillantja alvó kedvesét. Szó esik a hölgy hajáról, a combján található szunyogcsípésről, és megdöbentő módon betéved egy pillangó is a jelenetbe. S az alvó nő kézfejére száll. A férfi pedig közelebb hajol a kis rovarhoz, és szinte a szemébe néz. S a lepke nézi, ahogy a költő bámulja őt. Virtuóz dramaturgia. Megjegyezzük egy életre. Gondolkodni tanulunk Bágertől, ami – lényege szerint – a múlt, a történelem és a kultúra feldolgozását is jelenti.

A negyedik ciklus újra az összegzés metafora-albuma. Rövid, kis epigrammák és japán, svéd típusú bölcsességek, aranymondások. (De nemzeti lélekkel gravírozva.) S nagyon tudatos gesztus, hogy a befejező ciklus első verse is a *Kezdet* történéseit kutatja. (Ez az indító költemény ráadásul Juhász Ferencet idézi fel.) „Tükör volt, árnyék lett.” A szerkezeti logika bravúros. Fölcsendülnek a kánon dallamai is, de csak azért, hogy iróniával csiklandozzák meg a komolyságot (*Benső ég, Nyírfa*). „A lélekből való kivetkezés a legmélyebb vallomás” (*Benső ég*); „Árnyékok tánca a hús fűvön” (*Nyírfa*). Báger szüntelen *átpoétizálja* a nyelvet. Reflektál a kultúraélményekre, amelyek mindig egy-egy gondolati struktúra foglalatjai. A *Méhek* alapigazsága sok mindenre rávilágít: „A tények és a hírek különbsége éget.” A *Kibontakozás* egyetlen sorban mondja el, amit mások több oldalon keresztül: „Te és a Mély, kettesben maradjatok.” A tragikum és komikum színe és visszája egyaránt színesben, sokoldalú megközelítések prizmaín keresztül jelenik meg.

A beszélő sokszor egy operatőr szerepébe lép be. Fölvételt készít, de a saját érzelmeit „visszanyeli”. Hallgatása azonban olyannyira beszédes csend, mint a természet hangjai. Egyetlen égbe vagyunk beleszöve, ahogy a *Nyírfa* című darab „mondja”. De ahhoz, hogy megértsük a némaság kérdőjeleit, olyan költőkre van szükség, mint Báger.

4

A 4. ciklus *Visszfény* című darabja különleges figyelmet érdemel. „Az ember fát ültet. A fa levelet hajt. /

A levél harmatkönnyet ejt. / A könnyesepp egy gyűszűbe hull. / Világzó fa lombja borzong / egy gyűszűnyi víztükörben.” Ennyi a vers. A szövegformálás és az értelemadás menete itt a metaforikus-mitologikus tradíciót követi. Úgy bújnak ki egymásból a képek, mint a nagyobb héjából a kisebb szirmok. Benne van ebben a módszerben az egymást átjáró és egymásra rétegződő hatások, hangnemek sűrű rendje. De a zeneiség mellett ott van benne a bölcsélet hegedűszólama is.

Báger tudja, hogy torz értékrendek közepette is léteznek valóságos értékek. A tisztesség és a szolidaritás akkor is megbecsülésünkre méltó, ha félreértésnek és visszaélésnek esik áldozatul. „Minden filozófia erotikus. / Minden filozófia vérre megy. / A szabadság államtalan hon. / A szabadság hontalan állam. / Legyen mindenkinek egy filmje” (*Jancsómozaik*).

Ez a líra kitart az újraírt és áttördelt tradíciók egyre markánsabb képviselője mellett. „Súrlódás,

szisszenés. Hangszövet. / Hangya cipel kenyérmorzsát a perzsaszőnyegen. / Hasra fekszem a kanapén, figyelem, átjut-e. / Körülnéz, meg-megáll. Érzi-e, hogy szeretem?” (*Tanítás*).

Báger Gusztáv szinte minden pillanatban az apoteózis centrumában tartózkodik, mégis tárgyilagosan ír az élet legkülönbözőbb jelenségeiről. Az emelkedettség és a visszafogottság egymást váltják költészetében. Nincs köztes állapot. Minden fázisban az elszántság és a gondolkodásdinamika mozgatja a fogalmakat.

Tudatában van annak, hogy a költő a mandátumát nem a kritikusaitól kapja, hanem az olvasóközönségtől. Évek óta érlelődött képmások és allegóriák bomlanak ki teljességükben, ebben a „világmindenség-gyűszűben” (ami a kötet), hogy megörvendeztessék az olvasót. Ez a kitűnő könyv újraéli és értelmezi az életünket, az érzésből, látványból és élményből összeszótt létet. Megrendítő pontosság és műgond élteti. És nem utolsósorban: folyamatos költői megújulásról tesz tanúbizonyságot.

Kapanyányi (magyarnépmese-illusztráció)